CERCETAREA ANTROPOLOGICĂ ȘI IMPLICAREA SOCIALĂ

Dina BARCARI

asist. univ., Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *Particularitățile disciplinei și cunoștințele de teren plasează antropologul într-o poziție de dilemă între cercetarea științifică și participarea la dezbaterile sociale. Uneori poate fi dificil pentru cercetător să rămână indiferent. Ca ființă umană aflându-se în situații particulare ale terenului său de studiu poate avea cazuri de subiectivitate. Faptul că lucrează cu diverse probleme sociale care se regăsesc într-o situație de extremă necesitate, îl împinge să se gândească la ce este, ce are, ce poate pierde și, în final, ce el poate deveni.*

Profesia de antropolog este unică prin faptul că se bazează pe experiența de teren care este, de asemenea, esențială și prin implicarea socială a cercetătorului în rândul interlocutorilor săi și în locurile unde își face terenul. Este despre prezența participativă care durează de la luni până la ani.

Scopul acestei reflecții este de a contribui la dezbaterea privind implicarea antropologului în activitatea sa de teren, precum și la diferitele întrebări care pot apărea pe parcursul cercetării. În comparație cu prima perioadă de dezvoltare a antropologiei, astăzi acest domeniu este practicat în societățile industriale, societăți din care vin și antropologii propriu-zis. Distanța existențială și intelectuală a antropologiei față de obiectele sale de studiu nu mai este evidentă (KILANI, M, 1989). Iar practicile și valorile pe care le observă nu se mai impune ca fiind ceva diferit ca atunci când lucra în societățile „primitive" (KILANI, M, 1989).

Antropologia, ca toate științele sociale, se ocupă de ființa umană. Este o analiză critică a temeiului antropologului asupra producției științifice. Reflecția mea în acest articol se bazează pe identificarea

poziționării antropologului din punct de vedere etic față de eșantionul cercetat.

Sărăcia extremă și excluziunea socială au un impact profund asupra majorității eșantioanelor pe care antropologii le studiază, de la mahalalele în continuă expansiune până la satele agitate ale Lumii a Treia. Aceste condiții de precaritate extremă nu lasă cercetătorul indiferent. O bună parte din cercetători pot să simtă neliniște atunci când lucrează cu oameni extrem de săraci.

La întoarcerea de pe terenul de cercetare și o dată cu scrierea eseului antropologic, cercetătorului îi este dificil să uite fețele, vocile, privirile, încrederea, suferința, cererea de a asculta, precum și recunoașterea pe care o simte în cuvinte și investigații. În anumite situații, cercetătorul pune sub semnul întrebării obiectivitatea cercetărilor sale și limitele sale în tratamentul subiectului uman.

Zonele sensibile sunt acele spații și condiții sociale (nedocumentate, fără adăpost, refugiați) pe care instituțiile le definesc ca excepționale, deviante și/sau chiar ilegale. Aceste domenii sunt sensibile în sensul că se confruntă cu probleme socio-politice cruciale și trezesc o cerere socială puternică. Astfel de terenuri de cercetare pentru antropolog pun la îndoială atât tehnicile de investigare, cât și poziția sa etică.

Prin urmare, descoperirea anumitor fapte plasează cercetătorul în centrul dilemelor care uneori se află la granița dintre cercetarea antropologică și intervenția antropologului: ar trebui să fac asta? ar trebui să denunț asta? trebuie să tac sau să o spun, și cui?.

În timp ce terenul rămâne o valoare fondatoare a antropologiei, regulile, obiectivele și standardele care îl circumscriu arată schimbări notabile. Acestea depind de condițiile socio-politice generale în care are loc antropologia prin instituționalizarea sa socială și științifică. Schimbările s-au produs pe parcursul dezvoltării antropologiei ca domeniu care s-au manifestat prin trei faze.

Prima fază, corespunde perioadei de descoperire a Celuilalt, între sfârșitul secolului al XI-lea și primele decenii ale secolului XX (până în jurul anilor ’40). Aceasta este o etapă în care despre Celălalt vorbesc călătorii, mesionarii, comercianții; etc., și după care urmează primele scrieri ale antropologilor autodidactici sau provenind din alte

științe și dorind să enumere și să clasifice popoarele și trăsăturile culturale, cum ar fi clasificările naturale (E. Tylor, H. Morgan); în cele din urmă, tot aici vorbim și despre primele expediții ale antropologilor profesioniști care aveau scop dezvoltarea metodelor și obiectelor științifice specifice disciplinei antropologice (B. Malinowski, Radcliff-Brown, F. Boas etc.). B. Malinowski a fost unul dintre primii antropologi de teren care a formulat principiile aplicării metodei observației. Principiile metodei sunt următoarele:

- anchetatorul trebuie să scape mai întâi de prejudecățile și preconcepțiile personale care rezultă din propria pregătire;
- va căuta să-și realizeze integrarea, învățând limba, împărtășind viața de zi cu zi a satului/comunității/grupului cercetat, prin faptul că va fi acceptat ca unul dintre membrii acesteia;
- el va distinge diverse niveluri ale realității: cel al obiceiurilor teoretice, statutul oficial al grupului; cea a practicii urmată de fapt; cea a interpretării pe care grupul însuși o face din diferitele sale modele de comportament.

În ciuda valorii documentelor colectate astfel la fața locului, Malinowski nu a fost în întregime fidel doctrinei sale: dus de impetuozitatea sa, nu s-a supus niciodată total disciplinei a modelelor culturale.

Următoarea fază este localizată între anii 1940 și 1970. Fiind anticipată de lucrări din perioada elitistă și neavând o bază teoretică și metodologică bine definită, noile experiențe au adus un disconfort moral al cercetătorului în fața interlocutorilor astfel evidențiind implicarea sa socială. Aici amintim autori ca: James Agee, Oscar Lewis.

În anii 1940, James Agee a publicat mai multe informații personale ale familiilor de țărani din sudul Statelor Unite pentru ai pune în valoare și a arăta celorlalți importanța lor pentru societatea americană. Dacă această cercetare a început mai mult ca interes antropologic, atunci spre sfârșitul studiului J. Agee a devenit un mediator între aceste familii de țărani și autoritățile americane. Oscar Lewis la începutul anilor '50 cercetează „cultura sărăciei” din mediul urban. În viziunea lui antropologul trebuie să fie „atât un cercetător,

cât și un purtător de cuvânt al culturii săracilor ”(Lewis 1963: 28). Și toată munca lui este construită pe povestea vieții a „săracului urban”.

A treia fază –de la anul 70 până în prezent a fost marcată de apariția unei antropologii critice și antropologii „activiste”. Când vorbim de antropologia critică, atunci antropologul nu renunță la intențiile sale teoretice, dar încearcă să studieze grupul țintă bazându-se pe profesionalism. Antropologul de astăzi trebuie să acționeze rapid, iar „investigarea rapidă” a favorizat și mai mult cunoașterea societăților. Acest lucru a contribuit la apariția unor domenii în antropologie ca: antropologia dezvoltării, afacerilor, medicală, antropologia urbană, religioasă, etc. Diversificarea, presiunea externă și specializarea excesivă a antropologiei a schimbat cadrele de implicare pe teren.

În contemporaneitate se confundă implicarea socială a antropologului prin activismul antropologului. Implicarea socială a acestuia se rezumă la rolul de „avocat” sau mediator dintre grupul studiat și autoritățile locale fără a produce schimbări culturale. Pe când activismul antropologului se manifestă prin participarea sa în proiecte de dezvoltare și planificare a societății. Întrebările etice care apar sunt rodul unei tensiuni dintre implicarea de fapt și dorința legitimă de obiectivare și distanțare. Cu toate acestea, nu se pune problema impactului efectiv al „expertizei” antropologice, ci *a priori* a activismului antropologului care apare în timpul cercetării.

Antropologii care lucrează cu comunități marginalizate, sărace, discriminate, care sunt localizate în spații unde se întâmplă des dezastre naturale sunt puși în situația fie de a respecta metodologia cercetării sau de a produce o schimbare în grupul cercetat. În ultimii ani, acest activism se observă printre antropologii americani și australieni care pretind de a nu ignora contextele politico-economice a vieții autohtone studiate.

În fine, contextele sociale actuale îi provoacă pe antropologi să-și reevalueze principiile de teren păstrând obiectivitatea cercetării și confidențialitatea informatorilor.

Concluzie

Datorită istoriei sale, totul a predestinat antropologiei o confruntare dificilă cu globalizarea. Apărând odată cu colonizarea,

disciplina a elaborat, pe de o parte, metode de investigare – etnografia profund marcată de această perioadă de cucerire și dominație, iar pe de altă parte a construit un model de alteritate ierarhică și spectaculoasă. Consecințele decolonizării au avut ca rezultat evoluții semnificative ale antropologiei, care trebuie repatriate în zonele apropiate, în mediul rural și urban, în democrațiile industriale și / sau chiar aparținând societății din care face parte antropologul. Această transformare completă a modalităților de relație între antropolog și subiecții studiați, precum și a relațiilor interpersonale care constituie matricea cunoștințelor antropologice, au dus la o reflexivitate acută a disciplinei, reconsiderarea metodologiei sale și a fundamentelor sale epistemologice. Această reflexivitate, care este uneori împinsă până la punctul de a nega o specificitate și/sau o „științificitate" a perspectivei antropologice în fața viziunii actorilor sociali, stau astăzi la baza desfășurării unei serii de conferințe și publicații.

Bibliografie:

1. Kilani Mondher, Introduction à l'Anthropologie, ed. Payot, Lausanne, 1989

2. Deliege, Robert- O istorie a antropologiei, Editura Cartier, București, 2007

3. Lewis Oscar, Five Families; Mexican Case Studies in the Culture of Poverty, Edition Basic Books, 1963